

25. ZASÍŤOVÁNÍ A SPOLUPRÁCE S INSTITUCEMI A NEVLÁDNÍMI ORGANIZACEMI

TÉMA: PODPORA UČITELE

Anotace:

Základní škola má jedinečnou příležitost přispět k vzestupné sociální mobilitě sociálně znevýhodněných dětí, pomoci jim dosáhnout dobrého vzdělání, často vyššího než mají rodiče, anebo kompenzovat znevýhodnění, které dítě má. Na tento široký úkol nemůže ale základní škola stačit sama. Proto je pro školu velmi prospěšné spolupracovat s dalšími institucemi a nevládními organizacemi. Popisem možností této spolupráce se zabývá následující text.

Praxe:

Spolupráce mezi školou a dalšími institucemi představuje možnost, jak efektivně reagovat na některé potíže spojené se vzděláváním žáků pocházejících ze znevýhodněného prostředí. „Zasíťování“ školy mezi další partnery pomůže navázat bližší komunikaci s rodiči a působí i jako prevence nežádoucích jevů. Předpokladem je ovšem její dlouhodobost a kontinuitnost.

Příklady ze zahraničí

Jak ukazují příklady ze zahraničí, vzdělávání znevýhodněných dětí pomáhá zprostředkování lékařské, psychologické či sociální podpory. Např. ve finském školství je nastaveno pravidelné setkávání pracovníků škol (ředitel, speciální pedagog, školní psycholog, třídní učitelé atd.) k dění v jednotlivých třídách i nad individuálními případy žáků. K těmto sezením jsou dle potřeby zváni další hosté - rodiče, sociální pracovníci, preventisté apod. Zprostředkování kontaktů na externisty rodině a pravidelné konzultace pedagogů s externisty patří k běžné součásti výkonu pedagogické profese. Rovněž např. v britských školách existují specifické pozice pedagogů, kteří mají na starost převážně komunikaci s rodiči a jsou připraveni pomáhat jim i s úkony, které se školou přímo nesouvisí (vyplňování formulářů, pomoc při jednání s úřady, zjišťování informací apod.).

I mnohé školy v ČR spolupracují s jinými institucemi. Bohužel však tato spolupráce má dosud často podobu řešení konkrétního problému, kdy spolupráce se sociálním odborem či policií působí v podstatě represivně, a nejedná se o spolupráci za účelem prevence. Úřady se tak budou sociálně znevýhodněným rodinám jevit dosud více jako hrozba, než jako podpůrný nástroj pomoci státu. Cílem síťování by měla být spolupráce takové intenzity, aby mohla plnit preventivní roli.

Spolupráce s pracovníky OSPOD

Co vykonává OSPOD?

OSPOD, tedy Orgán sociálně-právní ochrany dětí spadající pod obec s rozšířenou působností nebo městskou část, zasahuje do soukromí a rodinného života, pokud rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají nebo se o děti nemohou, nechtějí či neumí postarat. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem mladším 18 let. Kromě výkonu této konkrétní sociálně-právní ochrany se ale pracovníci OSPOD věnují také (neméně důležitým) preventivním činnostem. Mezi pracovníky OSPOD patří zejména:

1. Sociální pracovníci

Pravomocí sociálních pracovníků z OSPOD je řešit zejména problémy úpravy poměrů rodičů k dětem před rozvodem i v rozvodovém řízení, problematiku týrání a zneužívání dětí a formu náhradní rodinné péče, jako je osvojení, péče třetí osoby a pěstounská péče. V této souvislosti jsou účastníci soudních jednání, výslechů na policii, jednání s notáři, provádí šetření v rodinách, podávají podněty a návrhy na nařízení výchovných opatření, případně podávají návrhy na nařízení předběžného opatření, vykonávají dohled, navštěvují děti v dětských domovech, dětských centrech a Klokáncích a spolupracují s ostatními organizacemi.

2. Kurátoři pro děti a mládež

Kurátor pro děti a mládež je pověřen řešit výchovné problémy dětí a mladistvých, ale i problémy týkající se páchaní trestné činnosti a zároveň je jeho úkolem napomáhat předcházení těchto jevů. Patří sem záškoláctví, odmítání autority rodičů, řešení vztahových problémů, užívání návykových látek, šikana, vandalismus a jiné.

Kurátor stejně jako sociální pracovník má provádět šetření v rodině, kterou může navštívit i bez ohlášení, za účelem zjištění dané situace. Rovněž provádí i výchovné pohovory s dětmi a rozhovory s rodiči na základě předvolání na oddělení OSPOD. Kurátoři mohou realizovat pohovor s dítětem na půdě školy, účastnit se výchovných komisí a obecně se školami úzce spolupracovat.

3. Koordinátor prevence kriminality, protidrogový koordinátor

Rolí „preventisty“ je koordinace práce, kterou vykonávají pracovníci OSPOD na poli prevence, tedy předcházení nežádoucím jevům včetně záškoláctví. Koordinátor může poskytovat či organizovat preventivní programy pro školy, setkání s rodiči dětí, besedy a podobně.

Spolupráce OSPOD a škol v praxi

V praxi bývá spolupráce mezi školami a pracovníky OSPOD velmi různá. Některé školy, většinou se jedná o ZŠ praktické nebo školy etnicky segregované či s vysokým počtem sociálně znevýhodněných dětí, se na OSPOD obracejí

často a určitý způsob osobní komunikace a spolupráce zde existuje. Bývá však často zaměřen pouze na represí a řešení již vzniklých problémů. Jiné ZŠ spolupracují s pracovníky OSPOD velmi málo a usilují v zásadě o co nejmenší spolupráci. Nutnost „zatáhnout“ do situace pracovníky OSPOD nezřídka školy vnímají jako poslední krok ve chvíli, kdy už si se žákem vůbec nevědí rady nebo když už žák školu v podstatě opouští.

Oba modely však školu připravují o možnost využít potenciál spolupráce s OSPOD k prevenci některých jevů, hlavně záškoláctví a výchovných problémů. Zejména vedení škol a výchovní poradci mohou být v osobním kontaktu s pracovníky místního OSPOD, a to zejména s kurátory pro mládež a koordinátory prevence. Škola může usilovat o:

1. **Organizaci pravidelných setkání pracovníků OSPOD s rodiči dětí.** Tato praxe v některých obcích napomáhá většímu povědomí rodičů o roli OSPOD a umožňuje osobní seznámení se s konkrétními pracovníky. Zástupce OSPOD na příklad přijde na třídní schůzky školy, zúčastní se školních aktivit pro rodiče a podobně. Vysvětlí poslání pracovníků a zodpoví dotazy rodičů.

2. **Organizaci preventivních programů k otázce návykových látek, kriminality a podobně.** Pokud nebudou moci program zajistit sami pracovníci OSPOD, měli by doporučit jiné organizace. Tyto programy mohou být kromě dopadů na žáky také příležitostí k lepšímu osobnímu kontaktu mezi školou a pracovníky OSPOD.

3. **Účast kurátorů pro mládež na výchovných komisích školy.** Účast kurátorů může zvýšit „vážnost“ výchovné komise a její dopad. Zároveň je však třeba myslet na to, že výchovná komise nesmí mít pouze represivní charakter, ale měla by být předcházena a doprovázena nabídkou podpory. Více k tomuto tématu viz karta 19 Výchovná komise a karta 32 Jak snížit absence u žáka se sociálním znevýhodněním.

4. **Zprostředkování podpory rodině.** U pracovníků OSPOD je možné se informovat na další organizace, které v okolí školy poskytují sociální a vzdělávací služby.

Případové konference

Zástupci školy se také mohou účastnit případových konferencí týkajících se žáků školy. Podle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zákon 359/1999 Sb., novela platí od 1. 1. 2013) je OSPOD povinen uspořádat případovou konferenci vždy před podáním návrhu soudu na některé opatření, kterým se zasahuje do rodičovské odpovědnosti rodičů, nebo kterým se dítě svěřuje do náhradní péče. Kromě této povinnosti je však možné případovou konferenci využívat jako nástroj sociální práce, kdykoliv je to opodstatněné a prospěšné. Případová konference je především nástrojem multidisciplinární spolupráce při řešení případu ohroženého dítěte.

Pracovníci školy často patří mezi osoby, které znají konkrétní ohrožené dítě velmi dobře a mohou výrazně přispět ke konstruktivnímu řešení jeho případu a při hledání možností podpory pro dítě. Proto je vhodné, aby se zástupci školy konferencí účastnili. Pokud pracovník školy dospěje k názoru, že by případová konference mohla napomoci ke zlepšení situace konkrétního žáka školy, může sám podat OSPOD podnět na uspořádání případové konference.

Účast prizvaných zástupců institucí je dobrovolná. Považuje se za „jiný úkon v obecném zájmu“, což s sebou nese povinnost zaměstnavatele uvolnit zaměstnance a právo na náhradu mzdy nebo na náhradu ušlého výdělku.

V širším kontextu nemusí případovou konferenci organizovat pouze OSPOD, ale také nezisková organizace. Případová konference, jakožto společné jednání představitelů nejrůznějších služeb z různých sektorů, patří mezi osvědčené nástroje např. v již zmíněné Velké Británii. V ČR je možné se obrátit například na občanské sdružení Střep, které případové konference nabízí. <http://www.strep.cz>

Spolupráce s neziskovými organizacemi

V komunikaci s rodinami žáků mohou pomoci nevládní organizace, které v rodinách zajišťují terénní práci, volnočasové aktivity či jiné služby. Zejména terénní sociální pracovníci, koordinátoři doučování nebo volnočasových aktivit mohou představovat určitého „mediátora“ komunikace mezi školou a rodinou žijící v sociálně vyloučeném prostředí. Terénní sociální pracovníci vykonávají svou činnost na základě zákona o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.) a poskytují sociálně aktivizační služby (pomoc s rodinným rozpočtem, vzděláváním dětí, kontaktem s úřady), sociálně a pracovně-právní poradenství, pomáhají s řešením nestabilní bytové situace, předlužením domácnosti nebo hledáním práce. Pracovníci mohou být zaměstnanci obce nebo neziskové organizace a jejich práce může být zaměřena na dospělé, na děti nebo na celou rodinu.

Místní situace se může velmi lišit, a proto je prvním předpokladem spolupráce školy a terénních pracovníků navzájem o sobě vědět. Zmapování přítomnosti těchto pracovníků a navázání kontaktu s nimi může být pro školu přínosné, zejména ve chvílích, kdy je třeba podpořit sociálně znevýhodněného žáka. Terénní pracovníci tyto děti často znají v jejich domácím prostředí nebo z různých mimoškolních a volnočasových aktivit. Mohou pomoci více u těchto dětí propojit svět školy se světem domácnosti. Bariéra mezi těmito světy vyplývá ze samé podstaty sociálního znevýhodnění, a při často komplikované komunikaci školy s rodiči jsou často právě terénní pracovníci těmi, kdo mohou pomoci prolomit ledy.

Předávání informací a ochrana osobních údajů

Aby mohla škola s terénním sociálním pracovníkem, dobrovolníkem nebo jiným zaměstnancem neziskové organizace nebo obce komunikovat o vzdělávání konkrétního dítěte, musí k tomu mít obě strany písemný souhlas rodiče dítěte, aby byl dodržen zákon o ochraně osobních údajů, případně povinnost mlčenlivosti.

Škola musí respektovat to, že podle § 21 školského zákona má právo na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělávání kromě samotných žáků pouze jejich zákonní zástupci a bez jejich souhlasu nikdo jiný.

Škola by tedy měla mít souhlas zákonného zástupce (u nezletilých žáků, zletilí mohou takový souhlas dát sami) s tím, že škola bude poskytovat terénnímu sociálnímu pracovníkovi nebo dobrovolníkovi informace týkající se průběhu a výsledků vzdělávání konkrétního žáka a pracovník nebo dobrovolník by měl mít obdobný souhlas, že může poskytovat škole informace například o průběhu doučování v rodině.

Souhlas by měl co nejpřesněji popisovat, čeho se týká (jakého druhu informací), komu budou poskytovány a za jakým účelem. Součástí souhlasu by mělo být také poučení o tom, že souhlas je kdykoliv možné vzít zpět.

Konkrétní formulace souhlasu může vypadat na příklad takto:

Já... (jméno a příjmení), narozený ..., zákonný zástupce dítěte... (jméno a příjmení), narozeného ..., souhlasím s tím, aby v průběhu školního roku 20../20.. škola ... (název, adresa), respektive pan/paní učitel/ka... (jméno a příjmení)... poskytovala opakovaně informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte panu/paní... (jméno a příjmení)..., který dítěti poskytuje doučování a panu/paní... (jméno a příjmení)..., koordinátorovi doučování ... (název organizace a adresa)..., a to za účelem optimálního nastavení a náplně doučování tak, aby co nejvíce přispívalo ke zlepšení vzdělání dítěte. Jsem si vědom, že tento souhlas mohu kdykoliv odvolat.

V..... dne..... podpis

Rizika:

Rizikem při spolupráci školy s dalšími institucemi a nevládními organizacemi může být porušení ochrany osobních údajů nebo mlčenlivosti, pokud se spolupráce týká jednotlivých konkrétních žáků. Při předávání jakýchkoliv informací je třeba vycházet z toho, že spolupráce je založena na zakázce rodičů a na písemném souhlasu s předáváním informací. Škola s dalšími institucemi v žádném případě nemá rodiče „vytlačovat ze hry“ a přebírat za ně další a další odpovědnost pokud jde o vzdělávání žáka. Každá spolupráce tak musí zahrnovat pravidelnou komunikaci s rodiči dítěte a jejich aktivní zapojení. Pokud by nebyl dodržován tento postup, hrozí mimo jiné také stále větší pasivita ze strany rodičů sociálně znevýhodněného dítěte.

Rizikem je také spolupráce zaměřená pouze na represii. Cílem spolupráce by vždy mělo být na prvním místě hledání podpory pro děti, které ji potřebují. Pokud je spolupráce aktivována až ve chvíli, kdy je již dítě nebo celá rodina ve velkém konfliktu se školou nebo ze školy odchází, bývá pro konstruktivní řešení bohužel pozdě.